

NAŠE PLANINE

GLASILO PLANINARSKOG SAVEZA HRVATSKE

GODINA I.

1949

BR. 11

Dr. Boris Vrtar:

Bilješke sa Risnjaka

I. Vidik

Jednolično i čvrsto udarale su kišne kapi po napetim platnima naših šatora kao po velikim bubenjevima. Obilni noćni pljusak produžio je sve do dana, a šume Gorskoga Kotara zavijene su u neugodnu sivu koprenu. Stostrukom jekom odzvanjali su noćas gromovi vrtačama i prodorima risnjačkog sklopa, a krpicu neba iznad Medvjedić Vrata, koja su se nazirala kroz šumu iz našeg logora, parali su bljeskovi. U šumskom lögoru naše ekspedicije na Smrekovcu svanulo je beznadno jutro. Ne vidi se danas suncem obasjani greben Maloga Risnjaka, a umjesto toga provlače se između stabala i krošnji smrekovačkih bukava tromo i besciljno magle, kao da ni same ne znaju kuda bi sa Smrekovca. Tek s vremenem na vrijeme pomaljaju se pospane glave naših drugova ispod šatorskih krila i sumnjičavo ispituju kaljužice i promičeno lišće na logorskom tlu. Nemoguć je polazak na udaljeni terenski rad, osobito sa instrumentima.

Citavo prije podne romonila je kiša kroz lišće čarobnih kolosa iznad naših platnenih kućica. Čak se niti puhovima nije dalo objesno skakati po krošnjama i krasti naše našmirnice. Kao da se čitava šuma ulijenila.

No srpanj je srpanj! Nagli obrat nešto iza podneva, i u roku od pola sata Smrekovcem kroz zelene krošnje proviruje kristalno modro nebo. Zalutali udarci bure, koja brije negdje po vrhovima Risnjaka, tresu još mokre grane, i s njih posljednje debele kaplje.

Odluka je brzo stvorena. Mali orientacioni izlet na vrh Risnjaka, svega pola sata od logora, za dispoziciju sutrašnjeg rada, a možda — i za lijepi vidik sa vrha.

Daleki vidici, koji se pružaju sa planinskih vrhova, jedan su od značajnih užitaka planinarstva kroz čitav njegov povijesni razvoj.

Planinarstvo je život s prirodom, kadikad oporom i krutom, no s prirodom, koja nam se za svaki uloženi napor odužuje ljepotom, često većom nego što smo očekivali ili zaslužili. Vidik sa vrha je također jedna od nagrada za uloženi trud uspona, za svaku kaplju znoja i za svaki teški planinarski dah. Moguće tek dugotrajna škola prirode dovodi do toga, da čovjek shvati cjelinu planinarstva, da podjednako traži i osjeća svježinu šume i žar blještavog kamena, mehani sag planinske rudine i krševite kuloare najviših kamenih gorostasa, da osjeća dubinu iskrenog planinarskog drugarstva, kao i časove tih samoće i da uživa u detaljima i u sitnom mozaiku planinske prirode jednakoj kao i u njenoj veličini. No da se osjeti vrh, pojam vrha i efekat vrha, ne treba još profinjene škole. Njega osjeća i početnik u planinarstvu, jer vrh djeluje neposredno i jednostavno. Dok pobjedniku-alpinistu već sam izlazak na vrh nagrađuje čvrstoću volje koju je uložio u netom izvršeno djelo, običnom planinaru preostaje i nakon najlakšeg uspona još uvijek barem estetski užitak, duljina horizonta, sloboda i širina vidika, užitak, koji također može i mora oduševljavati.

Popodne ovog srpanjskog dana na vrhu Risnjaka bili su časovi, koji su možda i nehotice obuzimali čovjeka ovakovim mislima.

Mutno i tužno jutro brzo je zaboravljen.

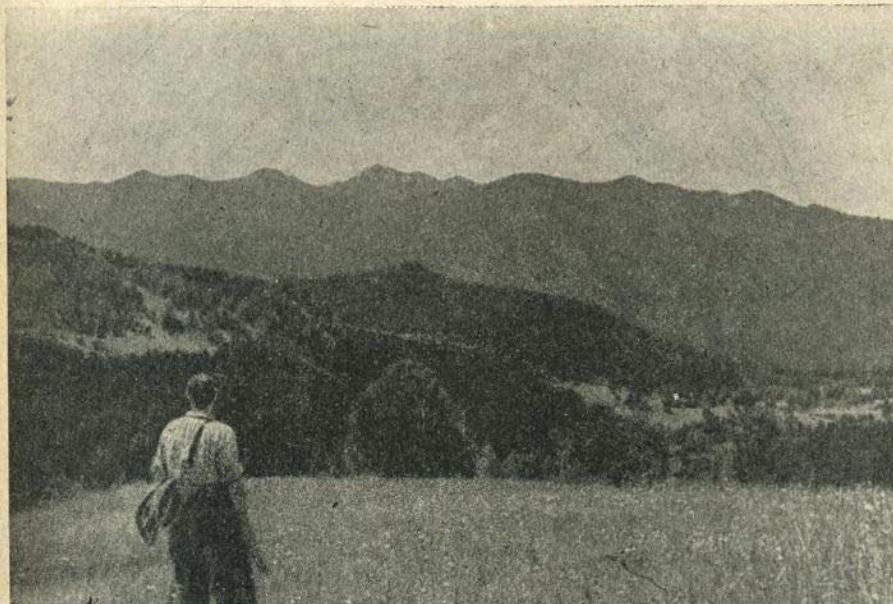
Lagano i u ugodnom raspoloženju uspinjala se grupa od osam članova naše ekspedicije osvježenom šumom od Smrekovca prema vrhu Velikog Risnjaka. Blago nagnutom šumskom stazom do napuštenе vapnenice, zatim nekoliko serpentina i posljednji uspon između grbavih stabala subalpinske bukove šume. Stresamo sa sebe ostatke kišnice, koja je kapala na nas dok smo se provlačili kroz nisko bukovo granje, i eto nas pod stijenama Velikog Risnjaka.

Kolike li razlike prema tmurnom prijepodnevnu. Umjesto vlažnog šumskog zraka osjeća se struja laganog sjeveroistočnjaka, a blještavilo sunca titra sa tisuću iskrica u zaostalim kišnim kapljicama na grmovima niskog planinskog bora i krvavo-crvenog sleča (Rhododendron). Za malo i nestat će na ovom izloženom grebenu i posljednjeg traga nedavne kiše. Tek zemlja zatrpana pod kamenim kršjem vlažna je i hladna i još će dugo pojiti šareno planinsko bilje, koje na ovome suncu kao da je još ljepše i intenzivnije obojeno. Jedan korak dovoljan je da se kroz vrata između pognutih bukava uđe u otvorenu sjeveroistočnu padinu Velikog Risnjaka. Samo taj jedan korak dovoljan je da se otkrije sva ljepota planinskog vidika i tako nagradi naša odluka za taj uspon.

I nehotice žurimo dalje. Od raskršća, gdje u zaostaloj oazi niske šume zaokreće put prema bivšem Šloserovom domu, skrećemo desno

starom planinarskom stazom preko kamenja i busenova "oštре travе vlasulje (*Festuca pungens*) neposredno pod litice vrha. Još pet minuta preko oblih kamenih gromada i stojimo na vrhu Velikog Risnjaka (1528 m).

Listajući stari Hirčev »Prirodni zemljopis Hrvatske« nailazimo u opširnom opisu Risnjaka i njegove okoline među ostalim i slijedeće retke: »... Izašav na »vrata« zahvatiš Dvoržakovu liticu, najvišu točku na Velikom Risnjaku, uspevši se 1528 m visoko. Ta je

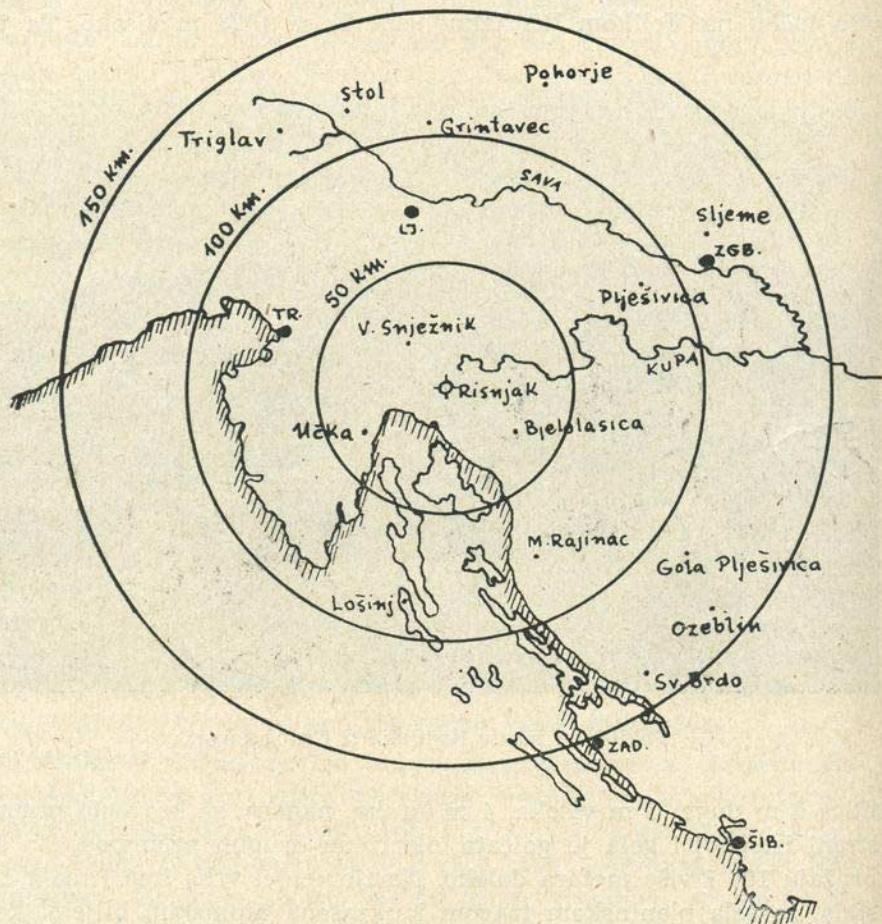
Pogled na masiv Risnjaka iz Crnog Luga

Foto: Dr. B. Vrtar

litica 8 m duga, 3 m visoka, 4 m široka, nagnuv se krovasto prama strani istočnoj i gola je golcata, okružena drugim pećinama, što se pružaju 100 i više metara daleko. Na tjemenici vrha ima i mala čistina, zarasla planinskom travom i ukrašena alpinskim biljem, kojemu u prvi mah ne svračaš pozornosti, već kad si s ushitom pozdravio domovinu i na četiri strane svijeta mahnuo šeširom, spremiš dušu, da gledaš čudo neviđeno, onaj veleban vidik, što seže od Risnjaka do Triglava, od Vele Učke u Istriji do dalmatinskih planina. Utisak je na ovoj visini potresan, samo valja doći u zgodan čas, kad je zrak čist i vidik tako dalek, kako ti seže tvoje oko ili tako dalek, kako ti ga pritegnu stakla tvojih očalnica ili dalekozora, koji si dakako najprije upravio prama sinjoj površini našega mora. Vidik je najveleb-

niji kad je poslije kiše naskočila bura, kako to bijaše i 11. kolovoza 1879. ili 4. kolovoza 1901., dočim se za oblačna dana ne vidi ni Gorski Kotar...»

Ne treba zaista ništa dodati ovim riječima starog našeg planinarskog pisca i prirodoslovca. Ne znam, bi li nazvao slučajem ili srećom, što smo ovog popodneva mogli na vrhu Risnjaka proživjeti

Vidokrug sa vrha Risnjaka

Crtē: Dr. B. Vrto

spomenute dane 1879. ili 1901. Neka nam pokojnik oprosti što smo ovom prilikom zaboravili mahnuti šeširom, no neka bude uvjeren da je naše zadovoljstvo bilo jednako ako ne i veće. Vidik je zaista bio nezaboravan.

Nad glavom azurno bistro nebo, koje tamo daleko prema istoku prelazi u zagasito tamno modrilo. Daleko na horizontu klize rasprešeni

oblaci. Stojeci na izlozenoj pećini risnjačkog vrha, osjećamo kako lagana bura struji preko naših lica i nadima nam rukave na košuljama. Tek par koraka dalje, u zavjetrini jugozapadne strane, nema ni daška vjetra i toplo sunce nuka nas da izložimo tijelo njegovim zrakama. Svježina i jedva zamjetljivi miris ozona, kao da naša osjetila čine buđnjim i bistrijim nego obično.

Zaokružimo li pogledom na najbližu okolinu, zahvaćamo klisure i šume najbližih vrhova risnjačkog sklopa. Grebeni Sjevernog (1428)

Pogled na Bjelolasicu (1533 m) i Bijele Stijene sa vrha Risnjaka

Foto: Dr. B. Vrtar

i Južnog Malog Risnjaka (1446) zatvaraju cjelinu temeljnog masiva na kojemu mi stojimo. Pod njihovim klisurama ogromni kotlovi risnjačkih vrtača, obraštenih žilavom klekovicom, a tek malo podalje poput vijenca započinje široki pojas šuma, koje su presvukle valoviti, raskidani reljef blizih vrhova. Na istoku nebrojeni šiljci risnjačkih Bijelih Stijena proviruju kroz češalj jelovih stabala i povezuju se sa masovnim grebenima Bukovca (1261). U pozadini izdiže se šumoviti Javorov vrh (1095) i šiljati Kaličak (1063). Na podnožju Bukovca kao izraziti lijevcu ističu se pravilno okrugle bukovačke vrtače ispunjene kao oaze tamnozelenom crnogoricom među širokim plohama svjetlijih bukova šume. Kako sitne izgledaju odavde te ogromne jame u kamenoj zemljinoj kori! Jugoistočni dio vijenca

zatvaraju šumoviti greben Janjičarskog vrha (1308) i nešto podalje vrhovi Travnika (1171) i Tisovca (1172), dok na jugozapadu kao ogromni zaštitni bedem dominira hrbat Vilskih Stijena i Cajtnika (1392). Tanki plavkasti dim, koji se diže iz šume u pravcu Janjičarskog vrha, javlja nam, da ni naš logor na Smrekovcu nije ostao sasvim prazan i da je naš ostavljeni drug svakako odlučio da nas dočeka s večerom.

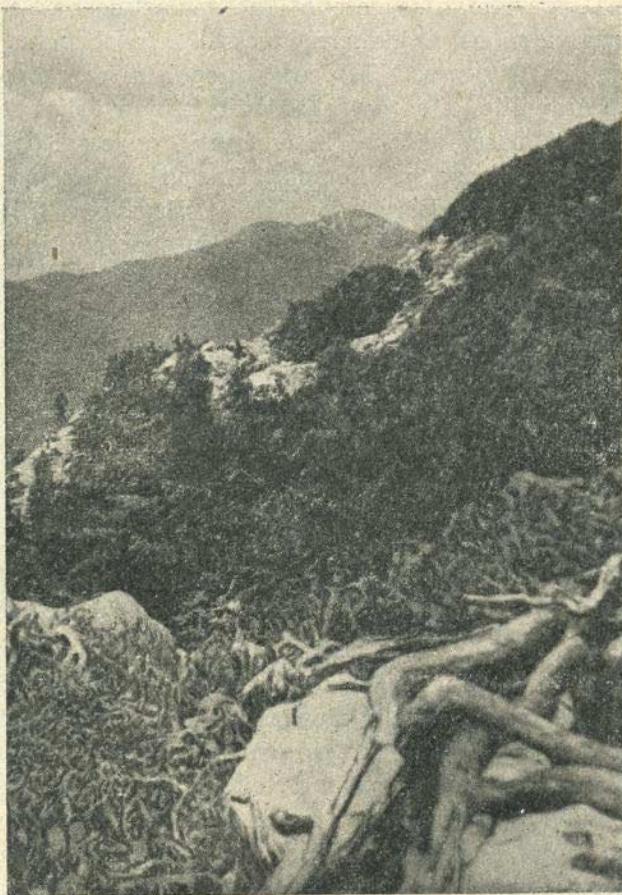
Na zapadu, ponešto osamljeno, ali ne manje ponosno nego sam Risnjak, stoji prvi i najbliži njegov veliki susjed Snježnik (1506). Neznatna je razlika od 22 metra u visinama ovih dvaju vrhova, no ipak se masiv Risnjaka ističe sa ovoga mesta, isto kao i gledan sa vrha Snježnika, kao nerazmjerne veći i dominantniji. Raskidanost njegovog klisurastog grebena, široka, gotovo vulkanska ždrijela njegovih vrtača, sve to daje općem izgledu silniji dojam, nego blagi planinski travnjaci Snježnika, premda se mora priznati, da detalji na Snježniku, koji se mogu upoznati samo temeljitim studijem ove planine, ne zaostaju mnogo za onima Risnjaka.

Tek duboko dolje iza ovog prvog planinskog vijenca, kao rastrosrti zeleni sagovi iskrasavaju bujne livade Črnog Luga, Zelina i Mrzle Vodice, posute dalekim bijelim kućicama sa krovovima od šindre. U dubini iza vrha Južnog Malog Risnjaka, kao dugački zeleni jezik uvlači se najljepša dolina risnjačkog područja, dolina Suhe Rječine. Iako sa našeg stajališta vidimo samo mali dio ove doline, jasnoća vidika uz dobar dalekozor otkriva nam danas svaki grmić, svaku osamljenu brezu, pa i čovjeka koji se kreće Lujzinskom cestom, od koje se vidi upravo zavoj na njenoj najvišoj koti.

No pogled nam leti sve dalje i dalje. Zašto da gledamo samo tamne planinske masive pod našim nogama, kad nam se tamo na jugozapadu nameće sama od sebe najveća blistava ljepota današnjeg vidika. Zrcalno sjajna jadranska pučina razlila se sa stotinu jezičaca tamo daleko dolje iza Vilskih stijena i brojnih gorskih lanaca. More nam se danas čini neobično blizu. Onaj jedinstveni geografski utisak, kad jednim pogledom zahvatimo čitav Kvarner, istarsku obalu sa impozantnom Učkom, koja se pružila kao ležeći div, čitav Krk sa bezbroj njegovih zaljeva i uvala, Cres i vrhove Lošinja, ostaje nam nezaboravan. Tek mala pomoć dalekozora, i već nam se čini kao da smo gotovo na samoj obali. Tamne i svijetle mrlje, valovite i mirne plohe, uske trake, ili široke i razgranjene slikovite pruge, intenzivno modre, pa sivkaste i posve zelene, sa srebrnastim i zlatnim odsjevom, sve se to miješa u staklima dalekozora i upotpunjuje onaj opći široki pogled. Sve niže spušta se sunce i sve šire postaju sjene iza sitnih, ali jarko osvijetljenih crvenih krovova u Omišlju i Malinskoj. Bro-

dići i jedrenjaci režu kvarnerske valove, a pred plažom Opatije razaznaju se daleke i sitne barke. Kao san čini nam se sve to kad skinemo stakla i osjetimo opet surovi risnjački kamen pod nogama.

No svrnilimo malo opet na kopnenu stranu. Iza Snježnika također se vide mnogi vrhovi: prstenom ovijeni Obruč (1377), Suhi vrh

Pogled na Snježnik sa Šlosarovog doma

Foto: Dr. B. Vrtar

(1350), Kamenjak, a sasvim desno impozantan jedan vršak, osamljena i gorda piramida, koja dominira sjeverozapadnim obzorjem. To je Veliki Snježnik (1796).

Sasvim suprotno od mora, na sjeveroistoku bjelasaju se Kuželjske stijene, koje kao široki naborani zastori padaju u dolinu Kupe dok nam se na jugoistočnom i južnom obzorju izmjenično nižu da-

leki šumoviti gorski lanci i osamljeni bijeli vrhovi Velike Kapele i primorskog krša. Od istoka prema zapadu ističu se ovdje redom Klek (1102), Bjelolasica (1533) poput golemog šatora, Bijele Stijene (1335), te Bitoraj (1385) i Viševica (1428) iznad slikovitog Ličkog polja, koje se kao zeleno jezero uvalilo u planinski vjenac, pa Tuhabić (1106) i šiljati Medvedjak (1027).

No gle! U prvi mah se gotovo i ne snalazimo nad slikom, koja nam se pruža tamo na najdaljem jugoistočnom obzorju. Daleko iza Ličkog polja, iza Bitoraja, Viševice i vinodolskih bregova u laganoj modrikastoj sumaglici, ali ipak blještavim bijelih vrhova, proteže se golemi planinski masiv, viši, veći i cjelovitiji nego svi do sada navedeni. Nisam ga još imao prilike vidjeti sa vrha Risnjaka, no danas je dan užitaka i novih doživljaja: Velebit. Pružio se golem i impozantan svojim grebenom visoko iznad sviju spomenutih vrhova. Vidimo ga jasno, kako se poput silne barijere uzdiže iz istočnog kontinentalnog obzorja, dok se s druge strane strmo ruši u bazen Jadran-skog mora. Senjsko Bilo, Zavižan, Mali Rajinac i Rožanski Kukovi nižu se jedan za drugim uz brojne druge vrhove. Njihove šiljate, suncem obasjane bijele glave, kao da dotiču oblake što klize iznad njih nošeni burom.

»Drugovi« — začu se glas šefa naše ekspedicije profesora H. — »morate priznati da je planina prekrasna. Već trideset godina planinarim, bezbroj sam puta bio na ovome vrhu, no današnji dan ostat će i meni nezaboravan.« Doista. Daljina vidika danas je neobična. Već Rožanski Kukovi na Velebitu vrlo su daleko od našega stajališta (oko 80 km). Vrh Lošinja, koji se tako jasno ističe na jadranskom obzoru udaljen je 86 km. No nisu to ni izdaleka najdalje točke vidokruga. Daleki plavkasti hrbat, koji se stisnuo tamo istočno iza Senjskog Bila na malom dijelu horizonta pripada Južnom Velebitu. Neobično je da ga vidimo tako u lijevo od Senjskog Bila, no jedan pogled na geografsku kartu objasniti će nam sve. Poput velikog luka svija se velebitski lanac od sjeverozapada prema jugoistoku i jedna vizura ili potez na karti sa vrha Risnjaka prema najvišim vrhovima Južnog Velebita dokazuje nam da su to zaista oni: Vaganjski vrh (1798), Malovan (1708) i Sveti Brdo (1753), koje se golemom strmom padinom ruši prema ličkoj visoravni. Sveti Brdo bila je najdalja točka, koju smo toga dana mogli točno i sa sigurnošću odrediti. Udaljenost mu je 144 km.

No pregledajmo još jednom pozorno daleki horizont. Nježna bijela piramidalna kontura, koja kao da stidljivo viri u dalekoj pozadini između Bjelolasice i Bijelih Stijena, označuje nam vrh Gole Plješivice iznad Bihaća (1649 m — 113 km). Desno pak od Bijelih

Pogled s vrha Risnjaka na dolinu Suhe Rječine i Ličko polje
U pozadini Velebit (30 km) — Snimka sa teleobjektivom

Foto Dr. B. Vrtar

U šumi

Stijena vide se konture preostalog dijela masiva Ličke Plješivice s Ozeblinom (1657 m — 137 km).

Pogledom na sjeveroistok preko Skradskog Vrha i doline Kupe dohvaćamo jedva vidljive, upravo akvarelno nježne konture Zagrebačke gore (1035 m — 115 km) i Samoborske gore s Japetićem (871 m — 84 km) i Plješivicom (780 m — 90 km). Unatoč toga što su ovi vrhovi razmjerno niski, njihovi su obrisi jasno izraženi, jer upravo u tome pravcu nema većih gorskih lanaca. Dalekozorom zamjećujemo jasno suncem osvijetljene kućice na obroncima Plješivice.

Najljepšu i svakako najveću suprotnost divnom sunčanom Jadranu predstavlja nam na posve suprotnoj strani pogled na sjever. Kao daleka kulisa rastegnuo se dugački nazubljeni greben Kamniških Alpi i desno od njega greben znatno nižeg i zaobljenog Pohorja. Uvjerljivo i sigurno uzdižu se Kamniške Alpe u svoj svojoj veličini. Stol (2236 m — 117 km), Grintavec (2558 m — 103 km), Ojstrica (2349 m — 104 km); svi ovi vrhovi tamо daleko na obzoru zadiru jasno i čvrsto u nizove bijelih oblaka i nestaju u njima. Zaista su to giganti, i u poredbi sa starcem Velebitom ističu se silnom svojom visinom.

No sada, kad smo već navikli gledati u te daljine, bacimo još jedan pogled prema Velikom Snježniku. Desno tik do samoga njegovog vrha u dalekoj, dalekoj pozadini lebde još uvijek tmasti oblaci, no ispod njih suncem su obasjani obrisi zadnjeg i najvećeg masiva, kojeg još moramo spomenuti u našoj šetnji po obzoru: Triglava. Kao silni zastor zatvorio je on sa svojom porodicom obzorje tamо u daljini od preko 120 km i spojio se s oblacima, uronivši bijelu, ledenu svoju glavu duboko u njih. I čitavo popodne, nakon što je vjetar već davno raznio oblake i nad Učkom i nad Velebitom i nad Ličkom Plješivicom i nad Grintavcem, jedini je on u večernji sumrak utonuo sakrivene glave, a teški oblaci padali su sve niže i niže uz njegov golemi trup.

Neopazice srušalo se sunce sve niže i niže nad Učku. Polako, jedan za drugim nestaju zlaćani refleksi na Jadranu, a sjene u dubokim risnjačkim vrtačama postaju sve šire. Velo sutona srušta se nad Gorskim Kotarom. Tek daleko tamо na jugu Rožanski Kukovi crvenim svojim plamom šalju nam posljednji pozdrav sunca na zalazu.

Doista nezaboravan ostat će nam Vrh Risnjaka, no nadajmo se da će još i mnogi planinar poslije nas doživjeti užitak vidika, kakav smo mi imali toga popodneva.

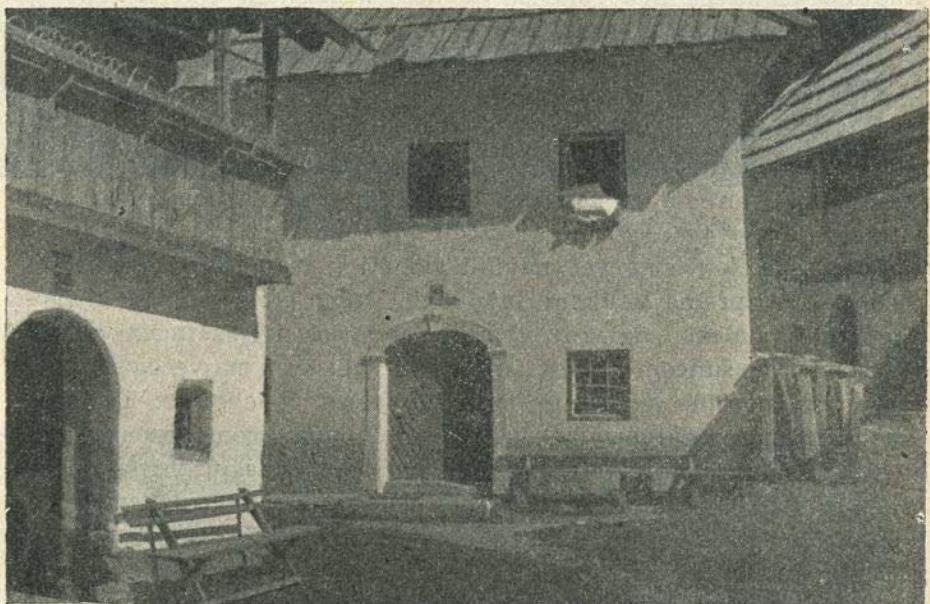

Dolinom Trente do planinskih pašnjaka pod Grintavcem*

Krasna si, bistra hči planin,
brdka v prirodnji si lepoti...

Gregorčić: Soči.

Teško je prosuditi koji je kraj Slovenije najljepši, no svakako među najljepše i najromantičnije spada dolina Trente i izvor rijeke

Na Gorenjskom

Foto: Dr. L. Gollob

Soče. Ovaj kraj slabo je poznat našim planinarima i rijetki su oni koji su ga prošli uzduž i poprijeko.

Krenuli smo ranim jutrom iz Kranjske Gore prema Vršiču. Čitava je priroda bila svježa, jer je dan prije padala kiša. U daljini odražavala se jedinstvena panorama suncem obasjanog Razora, Škrlatice i Prisojnika, koji su se isticali poput začaranih dvorova, ponositi i nijemi, puni romantičnosti, gordi i veličanstveni. Nemoguće

* Odnosi se na Bovški Grintavec u Julijskim Alpama.

je nagledati se sve te ljepote, i sjećanje na nju ostaje samo kao blijeda slika.

Prešavši Erjavčev dom stigli smo u podne na Vršić (1601 m), gdje smo, u Tičarjevom domu, ostavili suvišnu prtljagu i oko 2 sata krenuli preko stare jugoslavensko-talijanske granice prema izvoru rijeke Soče. Nekada se s Vršića nije moglo ni pogledati preko, jer je to priječila kruta tudinska sila. Danas je Trenta naša, a oborenna bodljikava žica i napuštene stražarnice nijemi su svjedoci teških i krvavih dana.

Prelazimo preko sedla, ushićeni novom panoramom, koju pruža Lepa Špica i Krn, dok se nad Mojstrovkom počinju vući crni i tmasti oblaci spuštajući se sve niže u dolinu. Silazimo austrijskom vojničkom cestom ispod nove, koju su izgradili Talijani za prijevoz teškog ratnog oružja. Iza nas ostaje bezlična i umorna Mojstrovka, a uklešani bunkeri u njoj svjedoče, kako su Talijani osigurali granicu i načičkali je na svakom metru ubojnim oružjem. Spuštamo se sve niže u dolinu kroz bukovu šumu zadivljeni prekrasnom slikom bovečkog Grintavca (2344 m), koji poput orijaškog diva dominira čitavom dolinom. S lijeve strane iskrasavaju u svoj ljepoti orijaši Planja (2453 m), Trentski Pelc (2021 m), Srebrnjak (2021 m), Veliki Jelenak (2172 m) i Pelc nad Klionicami (2437 m) koji se vežu na Grintavec, a ovaj na Mojstrovku. Nailazimo na spomenik od betona s uklesanim slovenskim i njemačkim tekstom:

ANDREJ KOMAC

IZBOREN

Lovec in vodnik
je tukaj umrl dne
10. XII. 1908.
Zvestemu prijatelju
v spomin postavila
A. i G. Boisdeschesne

Ostajemo potreseni tom jezivom dramom, koja se odigrala u nijemoj noći uz urlik bure i zavijanje gladnih vukova na ovome mjestu, gdje je, daleko od svojih dragih, umirao minutu po minutu, jedan zaslužan planinar, uzalud se naprežući da se iskopa iz dubokog snijega, propadajući sve dublje i dublje, dok se, napokon nije umirio, ukočio i sledio.

Šuma je vrlo stara, i mnoga orijaška debla trunu na zemlji, u guduri, jer je njihova otprema oteščana, gotovo nemoguća. Putem nas prati bučan potok, koji se duboko usjekao u krš valjajući u dolinu krupno kamenje i drvlje. Dolina biva sve šira i šira, sve više se otvara vidik duž čitave doline, kojom vijuga sušno korito rijeke

sabirnice. Tu i tamo opažaju se bijele kućice. Na proplancima se dražesno ističe nekoliko drvenih bajti. Zeleni pašnjaci djeluju posebno svojom mekoćom i svježim zelenilom. Na padini, na ulazu u dolinu, odjekuje bučni šum izvora rijeke Soče, koja tu izlazi iz žive pećine uvijek bučna i nepresušna. Prilazimo k izvoru zadivljeni ljepotom plavo-zelene vode, koja se pjeni poput sapunice raspršujući se nadaleko, te se ne može ni blizu pristupiti kako je studena. Sam izvor izbija iz orijaške rupe u stijeni, voda se propinje i bučno pada preko brojnih slapova i bazena u dolinu, a kroz šum odzvanja u našim mislima: »In jasna si ko gorski zrak, in glasna si, kot spev krepak planinske je mladine, — krasna si, hči planin!...«

U samoj dolini, na drvenom mostiću, nalazi se kameni stup s razbijenim fašističkim insignijama. Ovaj bijedni ostatak fašističkih tlačitelja pobuđuje u nama uspomene na ono vrijeme, kada slovenski narod nije smio govoriti svojim materinskim jezikom.

Dolinom krećemo prema planini Zapotok, na kojoj se nalaze planinski pašnjaci. Dolina je vrlo zanimljiva, jer je puna malih ponikava, dubokih 1 do 1 i po metra, koje su se gusto zbile jedna do druge, tako, da izdaleka dobivamo dojam kao da je posuta samim orijaškim mravinjacima. Čitava je dolina šupljikava, pa je korito, koje njome vijuga, suho, unatoč toga što sa okolnih bregova teku silne bujice u krasnim slapovima. Rijetko susrećemo stanovnike doline, jer je zbog neplodnosti nenapušena. Nakon 2 sata prošli smo, uz pratnju sitne kišice, čitavu dolinu po puteljku označenom talijanskim markacijom: I—9, dok se tu i tamo nazire izbljedjela stara austrijska markacija kao crvena vodoravna crta. Počinjemo se uspijati kroz gudure i divlji krš, zadivljeni romantikom i divljinom kraja. Nad strmim gudurama rastu prastare tise i čine ovaj kraj još ljepšim i poetičnjim. Prelazimo preko brojnih slapova i brzaca uskim puteljkom uklesanim u klisure, preko brvana, gdjegdje preko ljestava od borovih balvana. Ovaj put, po svojoj duljini, divljini i strmini te brojnim ljestvama, podsjeća na put preko Komarče na Bohinjsko jezero. Gorska flora je neobično bogata, a naročito se ističu ciklame i jagode. Okolni masivi proviruju u magli kao začarani divovi u jedinstvenoj modroj boji, koja i golim kamen čini tako lijepim. Uzlazimo prema vrhu u područje klekovine, poslije bjelgorice, ispod koje se zemlja crveni od krupnih jagoda i izbijamo na čistinu, gdje su dvije velike drvene bajte i jedna zidanica, sve pokrivene daskama, na obali gorskog izvora, u sjeni samoga Grintavca. Po livadama pase golemo stado ovaca i koza. Stižemo, uz sve jaču kišu, do nastamba i srdačno se pozdravljamo s voditeljem Andrejem Hosnerom, Slovencem vrlo prijaznog i blagog lica. Počinje se smra-

čivati, i blago, uz turobnu zvonjavu klepaka, silazi u stan, a planinom odzvanja otegnuto okanje pastira, koji poput satira skaču po hridinama ogrnuti običnom ovčjom kožom — kišnom kabanicom, što neobično groteskno djeluje u sumraku. Zvonjava klepaka djeluje naročito romantično i smireno, te mi dočarava planinski život i sjećanje na daleko djetinjstvo.

Spušta se noć, a blago nahrupljuje u obor, koji se nalazi pokraj kuće. Upoznajemo se s pastirima, momcima od 16—20 godina, koji

Prisojnik i Škrlatica sa Slemenom

Foto: Dr. L. Gollob

su neobično čvrsti i rumeni, upravo lijepi mladići. Obuveni su u cokule izdubene iz drveta i potkovane brukvicama. U tim cokulama oni su neobično spretni i skaču poput koza po hridinama bez ikakova straha, da će se oskliznuti.

U staroj neožbukanoj zidanici, pocrnjelih zidova, s nabitim zemljanim podom nalazi se u kutu prastaro ognjište, nad kojim visi orijaški bakreni kotao, koji služi za kuhanje mlijeka. Vatra plamsa i osvjetljuje čeljad oko nje. Svi su obaviti tamom i parom koja se isparuje iz mokre odjeće. Naskoro počinje mužnja koza i ovaca, koja je vrlo zanimljiva. U zidu kuće nalaze se mala vrata u veličini koze, kroz koja životinje ulaze iz obora; jedna za drugom, mirno, i odmah se postavlja nad kablice, u koje spretni momci muzu. Tako redom

svih 238 ovaca i 136 koza, što traje oko sat i po. Pomužene životinje isto tako mirno izlaze na glavna vrata i odlaze na noćivanje u drvenjare. Slika je neobično zanimljiva: mi sjedimo kraj vatre i gledamo s čuđenjem i zanimanjem mirne životinje.

Pomuženo mlijeko ulijeva Andrej nakon cijeđenja u kočao i pristavlja na vatru, gdje se grije do 45° C. Za vrijeme miješanja mlijeka Andrej sjedi i čita Finžgarov roman »Pod svobodnim solncem«.

Kada se mlijeko skrutne — procesom izazvanim od u prah smravljenog osušenog želuca koze ili ovce — gusta se masa izvadi rukama iz sirutke, procijedi i ulije u kalup, pritisne kamenom i meće u slanu salamuru, suši i otprema u dolinu. Preostala sirutka zove se »skuta«, koja je slasna poput kajmaka. Kad je sve gotovo, počinje večera, kojom ljubezni domaćin nudi i nas, što mi rado prihvaćamo i slasno jedemo gusto mlijeko sa žgancima, kušamo »skutu« i polazimo na spavanje pod strehu.

Prostorija je silno zadimljena, teško dišemo, a oči su nam pune suza. Kiša pada sve jače i jače i mi smo zabrinuti, jer se bojimo da se sutra ne ćemo moći penjati na Grintavec, a dülje se ne možemo zadržavati, jer imamo preći još daleki put preko Razora, Kriških jezera do Triglava, a odavde na Sedam triglavskih jezera do Bohinjskog jezera.

I zbilja, dan je osvanuo s tolikom kišom, da nismo mogli pomoliti »ni nosa« van. Guste i neprobojne magle navukle su se sasvim nisko, vitlajući se, dok ih je vjetar tjerao prema Prisojniku. Potoci su sve više rasli, i sa svih strana kroz kamene usjekline i žlijebove tekla je silna bujica čineći goleme slapove i šumno bučeći slijevala se u glavni potok pod kućom, koji je narastao do zapjenjene bujice, valjajući pred sobom krupno kamenje. S vremenom se voda razbistrlila i dobila krasnu zelenu boju. Ova nam je slika ostala nezaboravna. Kiša je curila bez prekida čitav dan i čitavu noć, i mi smo sjedili uz ognjište i razgovarali s prijaznim Andrejem, koji nam je pričao, kako za talijanske vladavine nisu smjeli govoriti slovenski ni u kući ni na javnim mjestima. Priča nam i o zadruzi, u koju je udruženo 17 seljaka. U proljeće kreću s blagom u planinu, a u jesen se vraćaju u dolinu, na zimovanje. Jedna od najljepših slika jest silaz blaga u dolinu po brvnima i ljestvama od balvana. Pitamo ga o načinu života i hrani, i čudimo se kako su svi čvrsti, jedri i rumeni, a hrane se samo mlijekom, žgancima, »skutom« i sirom, bez kruha i variva, a mesom samo onda kada koja oyca ili koza prebije noge, pa se mora zaklati.

Drugi dan sviće, kiša jenjava, a tu i tamo opaža se vrh Prisojnika i plavo nebo. Blago se opet muze i kreće ponovno na pašu. Vlažno vrijeme ne dopušta penjanje na Grintavec, pa ja i Puba odlučujemo da krenemo natrag, a Ivo ostaje, dok se ne razvedri, da se popne na Grintavec i ostale vrhove i spusti dolinom Soče do Tolmina.

Srdačno se oprashtamo s ljubeznim Andrejem, Ivom i pastirima i krećemo natrag u dolinu praćeni bučnim slapovima, koji se slijevaju i poniru. Iza kiše voda je svagdje narasla i prizor je veličanstven u svojoj snazi i ljepoti.

Oko podne došli smo na Tičarjev dom, gdje smo prenoćili i, nezadovoljni s opskrbom, krećemo drugo jutro ranom zorom prema Razoru.

Gerhard Ledić:

O uspjesima i neuspjesima ovogodišnje proslave Dana planinara u NR Hrvatskoj

Najveća i najznačajnija priredba i manifestacija planinarske organizacije je Dan planinara, koji se svake godine održava u svim našim Republikama, pa tako i u NR Hrvatskoj. Tog dana priređuju se širom naše domovine brojni masovni izleti, održavaju predavanja, priredbe i organiziraju mnoge akcije u vezi populariziranja ove grane fiskulture među širokim slojevima naših radnih ljudi. Dan planinara ima velik značaj za daljni razvoj planinarstva, naročito u onim Republikama, gdje ono još uvijek nije dovoljno omasovljeno.

Zato se pred rukovodstvom Planinarskog saveza i planinarskih društava, koja imaju preko sebe organizaciju proslave planinarskog dana, nalaze veliki i odgovorni zadaci. Od pravovremenog izvršenja preuzetih obaveza, ličnog zalaganja i požrtvovnosti ovih rukovodstava u mnogom ovisi da li će proslava Dana planinara donijeti pozitivne rezultate i ispuniti namijenjenu svrhu.

Ove je godine proslava Dana planinara u NR Hrvatskoj, a tako i u ostalim Republikama, bila decentralizirana, t. j. tokom mjeseca rujna priređivani su brojni izleti i organizirane ostale akcije u vezi proslave. Pojedina planinarska društva organizirala su posjete u NR Sloveniju i NR Bosnu i Hercegovinu, gdje su naši planinari sudjelovali na proslavi Dana planinara u dotičnim Republikama.

Najuspjelije proslave planinarskog dana u NR Hrvatskoj organizala su planinarska društva u Bjelovaru i Karlovcu. Planinari Bjelovara proslavili su Dan planinara 18. rujna na Bilo-gori, na mjestu, gdje se dovršava izgradnja velikog planinarskog doma, kojeg izgrađuju dobrovoljnim radom planinari ovog mjesta. Na proslavi je sudjelovalo oko 700 izletnika od kojih je bio veći broj seljaka iz obližnjih sela i zadruga. Ovaj uspjeh postignut je dobrom organizacijom, a naročito uspješno provedenom agitacijom i propagandom.

Planinari Karlovca su za vrijeme proslave ove planinarske manifestacije bili također aktivni. Oni su organizirali planinarski tjedan. Za vrijeme tjedna priređivani su brojni izleti školske i radničke omladine grada Karlovca. Na izletima je sudjelovao i velik broj pionira. Ukupno je prisustvovalo ovome izletu u toku tjedna 2800 planinara. Glavna proslava nije uspjela, jer spomenutog dana vremenske prilike nisu bile povoljne, što je utjecalo da broj izletnika nije bio veći.

Planinarsko društvo Zagreb, kao najveće u našoj Republici, a i u čitavoj zemlji, imalo je u planu da organizira oko 30 izleta širom zemlje. Međutim, uslijed slabih vremenskih prilika, a djelomično i zbog nedovoljnog zalaganja priređivačkog odbora, naročito u pogledu agitacije, propagande i veze s masovnim organizacijama ovo nije ostvareno. Bilo je priređeno desetak glavnih izleta u našu Republiku i NR Sloveniju. Ukupno je na proslavi sudjelovalo nešto preko 3800 izletnika, što u odnosu na brojčano stanje društva, koje danas ima preko 12.000 registriranih članova, ne može zadovoljiti.

Uspjelu proslavu Dana planinara organizirali su splitski planinari na Ljuvaču na Mosoru, kojoj je prisustvovalo preko 230 izletnika, a među njima i grupa od 40 seljaka iz sela podno Mosora.

Proslavu Dana planinara organizirala su i planinarska društva u Rijeci, Samoboru, Sisku, Krapini, Varaždinu i još neka. Međutim, do danas se ne može točno odrediti, koliko je planinara sudjelovalo na proslavi, jer mnoga društva nisu poslala bilo kakve izvještaje sa tih proslava.

Ovogodišnja proslava Dana planinara u NR Hrvatskoj bila je uglavnom dobro organizirana, naročito proslave bjelovarskih i karlovačkih planinara. Razlog što broj izletnika nije bio veći — sudjelovalo je prema raspoloživim podacima nešto više od 13.000 planinara — može se opravdati nepovoljnim vremenskim prilikama, koje su vladale upravo kada je organiziran Planinarski dan. U protivnom, da je vrijeme poslužilo, nesumnjivo je da bi broj učesnika bio dvostruko veći, što se naročito odnosi na naš najveći planinarski centar — Zagreb.

Propagandno-agitacioni rad izvršen je u većini društava prilično dobro. Održana su brojna predavanja o planinarstvu i značenju Dana planinara, davane su posebne planinarske priredbe, prikazivani planinarski filmovi i dijapositivi i uređeni propagandni izlozi. Tamo gdje su se planinarska društva više založila u tom pravcu bilo je više uspjeha, što se konačno ogledalo i u samom broju učesnika na proslavi Dana planinara, a tamo gdje se tom važnom sektoru rada prišlo bez dovoljno shvaćanja i odgovornosti, razumljivo je da rezultati nisu bili uočljiviji.

Potrebno je još nešto istaći, a to je saradnja s masovnim organizacijama u okviru proslave Dana planinara. Ona nije bila baš najbolja, a u nekilm mjestima nije ni postojala. Ovu grijesku treba ubuduće ispraviti i potrebno je uspostaviti dobar kontakt sa svim našim masovnim organizacijama, naročito Savezom sindikata, Narodnom omladinom i Narodnim frontom. Nije potrebno isticati važnost ove saradnje, jer je ona danas u našem socijalističkom društvu neophodno potrebna u izvršavanju svih naših zadataka, pa tako i ovog.

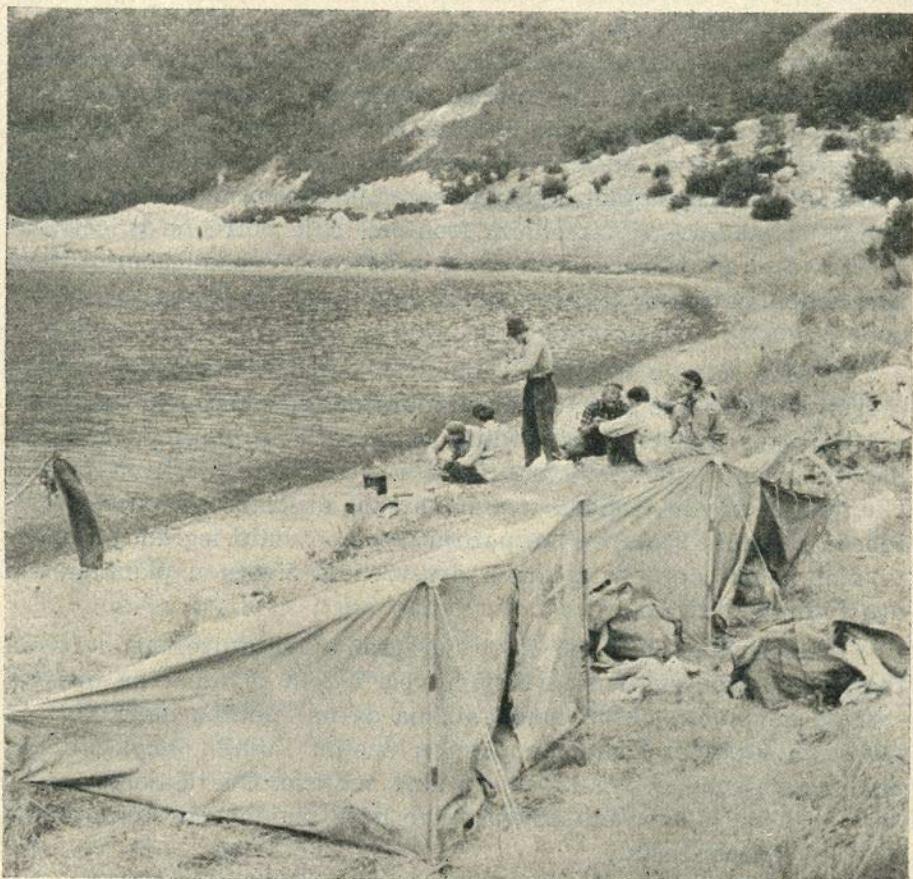
A sada, što je najpreči zadatak planinarskih društava nakon proslave. Ne želimo li da Dan planinara dobije samo neki kampanjski karakter, potrebno je voditi dobru agitaciju i propagandu za populariziranje planinarstva; glavni rad treba usmjeriti u pravcu okupljanja novih članova u planinarsku organizaciju, naročito iz redova radničke klase, veliku pažnju treba posvetiti izgradnji i obnovi planinarskih objekata, kao i društvenom životu u planinarskim društvima i aktivima.

Interes za ovu lijepu i zdravu granu fiskulture među našim radnim ljudima svakim je danom veći i zato planinarska društva trebaju omogućiti našim trudbenicima da na izletima nađu korisnu razonodu i odmor, tako da mogu u svojim radnim kolektivima s osvježenom snagom postići nove radne pobjede. Ova činjenica treba da vodi u dalnjem radu rukovodstvo naše planinarske organizacije i uspjeh ne će izostati.

Zmajeva stijena*

Već puna tri dana živimo u pocrnjeloj trošnoj kolibici, koju smo slučajno našli napuštenu i zarašlu koprivom visokom do vrata u

Na obali Trnovačkog jezera

Foto: E. Rakoš

šumi kraj Trnovačkog jezera. Već se tri dana vuku sive magle i jednolično rominjā kiša. Nervozno gledam svaki čas na barometar i provlačim se van na kišu kroz mala niska vratašca, taj jedini otvor

* Prvenstveni penjački uspon sjeveroistočnom stijenom Vrste (2301 m), izvršili Ivo Gropuzzo i Nino Kučan dne 11. VIII. 1949.

kolibe, osim slučajnih brojnih rupa u krovu. Katkada se pokažu visoke stijene Trnovačkog Durmitora, posute svježim snijegom, da se onda opet sve zavije u bijelu, gustu maglu. Tako već tri dana očekujemo mogućnost da krenemo dalje; spavamo na grubo otesanim kvrgavim daskama, suzimo od dima što ga stvaraju promočena drva, koja tužno cvile na vatri, cvokoćemo od zime i šutimo, zabavljeni svaki svojim mislima i sjećanjima.

Ne mogu se nikako naviknuti na tu besposlicu i nepokretnost nakon petnaest dana jurnjave po krševima Maglića, Volujka i Bioča

Vrh Maglića

Foto: M. Zgaga

u lovnu za novim vidicima i doživljajima po divljim prašumama, beskrajnim pašnjacima i strmim stijenama. Petnaest dana koji imaju u sebi toliko novih doživljaja i uzbuđenja, toliko raznolikog sadržaja, da sam tek sada u ovom mirovanju u stanju da počnem registrirati u glavi cijelu tu zbrku. Dok mutno gledam u razigrane plamičke vatre, počinju se predammom ponavljati sve proživljene slike posve jasno i uvjerljivo. Možda je zadnja tura bila najbogatija doživljajima, pa o njoj najviše razmišljam.

Sjećam se našeg odlaska prije pet dana sa jezera. Pokupili smo u zoru naše šatore, užeta, klinove i malo hrane te krenuli bespućem prema nepoznatom Bioču. Hodali smo čitav dan kroz tu strahovitu, od sunca usijanu kamenu pustoš, uvijek prema nepoznatom, očeku-

jući na svakom usponu nove vidike. Ima u tom Bioču nešto, čega još nikad nisam osjetio. Mislim, da je to veličanstvenost pustoši koja se prostire dokle oko seže, uvijek u nekom monotonom ritmu šiljatih vrhova i krševitih dolova, uvijek u jednoličnoj crvenosivoj boji pod ubitačnim suncem; pustoš divlja, beskrajna i tajnovita. Počeo sam tek ovdje razumijevati otegnute, tugaljive crnogorske pjesme, snažno osjećajući svu njihovu istinitost i dubinu. Osjetio sam kako njihovi zvukovi rastu iz te krajine, prelivaju se po njoj i zamiru naglo negdje na rubu strmoglavih stijena.

Maglić planina: Pogled sa Ulabića na Bioč planinu

Foto: J. Plaček

Poslije podneva bili smo već svi zaokupljeni našim konačnim ciljem — Zmajevom stijenom. Svaki od nas nosio je u sjećanju časove kada smo je promatrali sa Stubice, željom da se upusti u borbu sa njenim tajnama.

Sunce je bilo već dosta nisko, a mi iscrpljeni od napora i žeđe, kada smo zaobilazeći kotu 2301 sa lijeve strane stigli na rub Mratinjske doline. Oteo nam se radosni uzvik kada smo duboko pod sobom vidjeli ljeskanje Mratinjskog jezera. Dakle ipak nije presušilo! Nastala je jurnjava preko oštrog kamenja i gусте klekovine. Katkad sam bacio bojažljiv pogled u desno gdje se počela pojavljivati stijena u svom izrazito strmom profilu. Ne, nisam htio sada misliti o njoj.

Prvo je bilo doći do vode. Kada smo iz šume naglo izbili na jezero, poletili smo ohrabreni prema njemu... Noge su nam zagazile u mulj, zapahnuo nas je zadah baruštine, a desetak zmija požurilo se da nađe zaklon pred nama u plitkoj, toploj vodi. A sada iz blizine smo vidjeli da lijepa zelena boja potječe od mlijuna ružnih malenih životinjica, koje su zauzele svaki slobodni prostor u vodi. Nitko nije ni pomiclao na to da piće. Umorno smo posjedali na obližnje kamenje i kao nečim potaknuti zagledali se šuteći u sivu pločastu stijenu, koja je stršila u vis u neprekinutoj, jednoličnoj zastrašujućoj strmini. Na licima se pojavila malodušnost: gladni, umorni, žedni, zbumjeni nepredviđenim događajima u nepoznatom kraju, pod nepoznatom stijenom, koja je već na prvi pogled obećavala velike teškoće.

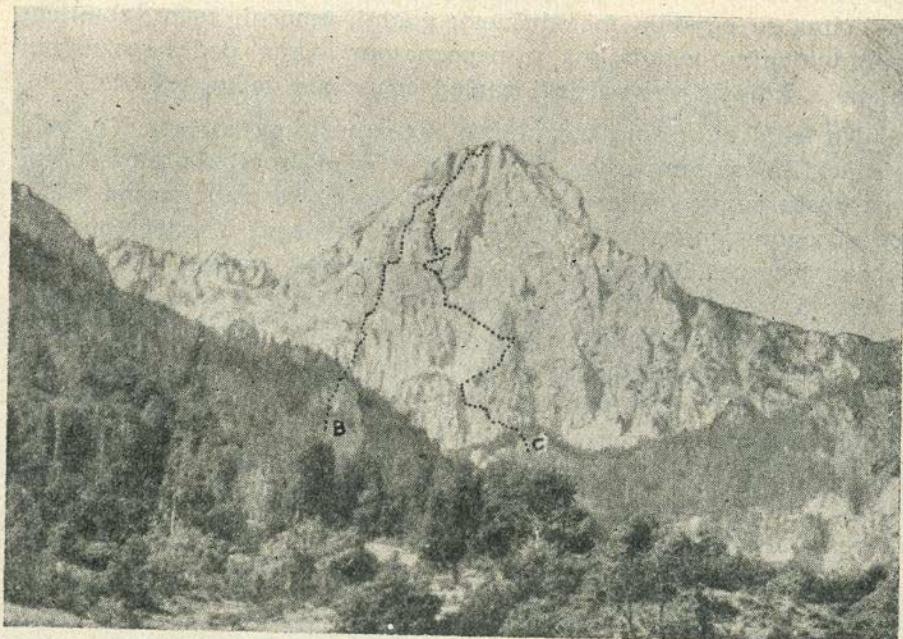
No to je bilo samo trenutačno. Vrijeme je ograničeno i trebalo se snaći. Za čas sam se već sa Mirkom i Ivom probijao prema stijeni kroz gustu šumu i šikaru preko strme kose. Na putu prema točilu pod stijenom iznenadeni i presretni ugledali smo u vrtači bistro i duboko jezerce. Odmah su nam se vratile naše nade i vedrina. Za jedan sat već smo svi sjedili kraj jezerca, i uz ugodno plamsanje vatre kuhalili konzerve i kompot od suhih šljiva. Voda doduše nije bila ne znam kakva, ali sa dodatkom limunovog praha mogla se pitи. Poslije smo doznali da pastiri ovdje peru ovce prije šišanja. Spremili smo svoje ležaje na neravnoj kosini u šumi.

Kad su bile sve te »prozaične« stvari uređene, počeli smo promatrati stijenu. Svuda samo sive, glatke ploče što se nižu jedna nad drugom, odbojne i neprolazne. Oko beznadno luta po njima, i onda se ipak primjećuju neke crtice, pukotinice, police. Sve neuredno razbacano među pločama. Polako ih slažem u centralnom dijelu u krivudavu isprekidanu liniju.

»Ići će to, samo treba pokušati!« izlanem gласno i prepadnem se sam svojih riječi. Stijena je bila prekrasna, ponosna i netaknuta. Svakog od nas neodoljivo su privlačile i ujedno zastrašivale njezine tajne, jer je svaki od nas već dugo u srcu nosio želju da se upusti u borbu s njom. Međutim nas je bilo sedam, a ona jadna dva istrošena užeta i nedovoljna količina hrane dozvoljavali su uspon samo četvorici. Trojica su morala obuzdati svoja maštanja i želje, da ostatima priušte čitav pregršt dubokih penjačkih doživljaja, užitaka i borbe. U isti mah smo svi bili spremni na tu žrtvu i prepustali jedan drugome uspon. Kod nekoliko nas je prevladalo iskušenje i stvorena je odluka: Krešo i Siniša u istočni brid, a Ivo i ja u centar. Već onda sam bio toga svijestan, a i danas me još progoni osjećaj da sam, priuštivši nešto sebi oduzeo to svojim prijateljima. No netko je morao biti žrtva. Znam samo da će uvijek znati cijeniti tu divnu gestu

pravog alpinističkog drugarstva Mirka, Edija i Borisa, i uvijek im ostati zahvalan radi onih časova, koje sam proživio u stijeni.

Pala je noć. Sumnjivo pucketanje granja u šumi oko nas, sablanski zvukovi noćnih ptica, daleko zavijanje vukova sa Vučeva, sve je to stvaralo nervoznu atmosferu u nepoznatoj okolini punoj stotinu opasnosti i uz krajnje neudoban ležaj i hladnoću učinilo da smo spavali vrlo malo.

Smjerovi uspona kroz Zmajevu stijenu

Kad smo se u zoru lagano uspinjali živim točilom prema stijeni, postali smo svijesni cijelog rizika koji je sadržavao naš pothvat. Gledamo na visinomjer: 1620 m. Na zdravlje! Pred nama je sedam stotina metara stijene, a iza nas sve drugo samo ne ono što bi trebalo prije takvog uspona. Prvi dodir sa kamenom vraća nam raspoloženje. Uspon počinje lagano. Ivo vodi, a ja se patim sa teškom naprtnjačom. Svaki korak je sve teži a stijena sve strmija. Prijećimo u usponu u lijevo dok se može, a onda kaminom gore. Mogućnosti su sve manje, strmina napadno raste. Sa zebnjom gledamo gore u sive ploče sa uvijek istim pitanjem: što je ona tanka, kosa, isprekidana crtica koja vodi u lijevo u neke crne prevjese? Hoće li biti prolazna, pa makar kako? Tek kada dolazimo posve blizu objašnjava

nam se i to pitanje: potpuno okomita isprana ploča, sa pukotinicama, čupercima trave, neznatnim stajalištima i ogromne ljske, tanke i labave, koje se po nekom neshvatljivom zakonu još nisu survale u dubinu. Predao sam naprtnjaču Ivi i odlazim naprijed. Predamnom je jedna oštra ljska; izgleda kao da će je biti dovoljno samo taknuti, pa da se zaljulja i strovali uz grmljavu niz stijenu. Bio sam strahovito neodlučan. Međutim morao sam naprijed, jer je to bila jedina mogućnost prolaza. Konačno sam se odlučio pa puklo kud puklo. Polagano, sa krajnjim oprezom hvatam se za oštri rub ljske i penjem. Svaka kretnja je odmjerena, pažljiva i tiha. Pod ljskom roni se sitno kamenje, ali ona još stoji. Želim samo da je što prije pređem i dođem u čvrstu stijenu. Još samo par metara, kad začujem, povik: »Nema više užeta«. Krasno! Sada treba čekati na ljesci dok stigne Ivo, još sa naprtnjačom. Osjećali smo se obojica doista bespomoćni. Bili su to časovi u kojima naši životi nisu više ovisili o našoj volji, snazi i opreznosti ili snalažljivosti, nego o jadnom stabilitetu jedne tanke prislonjene ploče, koja je svaki čas mogla popustiti.

Ipak je sretno prošlo, a dalje smo već mi gospodari situacije. Strma, izvanredno teška stijena, neznatni oprimci, ali uspjeh borbe ovisi samo o nama. Svaki korak je mučan. Prsti se grčevito drže rijetkih izbočina, noge bespomoćno stružu po glatkom ispranom kamenu. Klinovi zvone, odjekuju kratke zapovijedi: »... popusti ... zategni ... lagano uže ...» Tako napredujemo metar po metar u konstantnom naporu mišića i živaca, u krajnjoj napetosti volje i odlučnosti. Osiguravamo se viseći na klinovima, jer nam stijena nigdje ne daje odmora ni predaha. Konačno smo na jednoj polici. Kratak odmor i već sam u prevjesu. Uskoro sam se zgrozio od pogleda na još jednu ljsku sličnu prijašnjoj. Opet krajnji oprez, ovoga puta sa vanredno napornim usponom po pukotini. Polagali smo mnogo nade u žlijeb koji se naslućivao pred nama, ali crni odbojni prevjesi brzo su nas razočarali.

Ivo je zamaknuo iza rebara. Napeto pratim zvukove klinova, brzo reagiram na zapovijedi. Slušam njegovo ubrzano dahtanje, dok mi uže izmiče lagano centimetar po centimetar do zadnjeg komadića. Na poziv napredujem, izbijam klinove i naporno održavam ravnotežu pod težinom naprtnjače. Prvo mi je da pogledam dalje. Kršljiv, razdrt krov nad našim glavama iz koga prijeteći vise blokovi kamenja, a s lijeve i desne strane glatko i neprolazno. Opet trenuci puni napetosti, klinovi, zamke, krajnji napor. Nedostaje užeta! Morao sam zaći u prevjes, dok je Ivo stigao do osiguravalista. Doskora sjedimo u prostranoj nadsvođenoj rupi i gradimo kamenu piramidicu. Pišemo tehnički opis i ucrtavamo smjer u pripremljeni crtež stijene.

Dosad sve ide prema predviđenom prolazu. Visinomjer pokazuje 1960 m. Polovica stijene i podne. Već smo gladni, ali treba se žuriti da izbjegnemo noćenje. Prelazimo kršljivom policom lijevo u plitki glatki žlijeb, jer moramo po njemu gore. Žlijeb je zatvoren velikim crvenim prevjesom. Oprezno napredujem, pomažući se trenjem jer oprimaka nema. Pod prevjesom zabijam klin za osiguranje Ive. Lagano, oprezno ulazim u prevjes, koji je sastavljen od naslaganih blokova izrazito crvene boje. Kamen mi se mrvi pod rukama, noge mi se izmiču, i uz zloslutno pucketanje izgleda kao da će se sve u jednom času raspasti i zazviždati prema dolje. To »dolje« radije ne gledam, jer to je najmanje 400 m zraka, a onda točilo. Trebam još par metara da svladam prevjes. Stojim na jednom mjestu bespomoćno dok mi ne postane jasno, da će popustiti, i u zadnji čas se vraćam, da opet pokušam. Pokušaj ponavljam još dva puta, a zatim tražim drugi izlaz. Možda će ići na lijevom rebru kamina. Spuštamo se za dužinu užeta. Glatka strma ploča, jedan klin i već sam na rebru, oštem i izloženom. Svuda oko mene praznina, podamnom sve sivo, glatko, kao nožem odrezano. Osiguravam se klinom i pozovem Ivu. Najednom čujemo slabe glasove. Zovnem i ubrzo dođe odgovor. Vidimo Krešu i Sinišu na ogromnom okomitom bridu kao ptice, u istoj visini i sličnom položaju. Kratak veseo razgovor na slogove i krećemo dalje po strmom oštem grebeniču. Izgleda da je najteže prošlo. Uskoro hodamo po strmoj površini obrasloj čupercima suhe trave, i tražimo mjesto za odmor. Nismo našli ništa »čarobno«, ali ipak se moglo sjediti. Počeo je ručak: kruh sa slaninom, a poslije zašećerena voda i dugo željena cigareta, smotana od ostataka duhana. Brzo smo se odlučili na pokret, jer udobnost na sklizavoj travi nije baš bila prevelika. Išli smo zajedno naprijed i osjećali se nesigurnije, nego u ne znam kakvim prevjesima. Jedva smo dočekali kamen. Želudac nam je pun, a stijena ne previše teška, pa počinjemo već objesno žuriti jedan uz drugoga po jaruzi raščlanjenoj bridovima i žlijebovima. Malo nas je uozbiljio izlaz na sedlo sa svojim strmim kršljivim pukotinama. Poslije sedla je još ozbiljnije. Ivo se penje vrludavim smjerom da izbjegne glatke ploče. Poslije duge izložene pukotine opet možemo sjesti.

»Ajde, Siniša« začujemo Krešin glas, i vidimo ga kako izlazi na sedlo sa druge strane nasuprot nama. Jedva ih čekamo da stignu do nas. Rukujemo se čvrsto, pričamo svi u isti mah sa ožarenim licima o svojim doživljajima, svaki bi htio odmah sve reći. Visinomjer pokazuje stotvadeset metara do vrha. Penjemo se svi zajedno, veseli i raspoloženi sa sigurnim osjećajem da je stijena već svladana. Imam sreću da idem prvi od cijele grupe. Penjem se kroz strmi kamin,

Bura nad Špikom

Foto Dr. L. Goll

Čvrsnica: Povratak u dolinu

Foto E. Rakoš

Na našim planinama

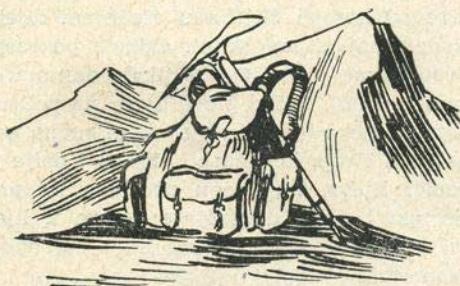
okružen prekrasnim bogatim formama. Tornjevi, bridovi, pukotine, sve oštro, nazubljeno, mijenja svoje oblike kod svakog koraka, uvek u sve ljepše i zanimljivije. U kaminu zaglavljeno kamenje, prevjesi, glatke ploče, sve ozbiljne prepreke, koje nam čine samo još veće zadovoljstvo. Žurimo se u smjeru »okna«, koga sačinjavaju dva ogromna kamena bloka, zaglavljena među rebrima kamina. Kad smo iz njega ugledali u zlatnom odbljesku kasnog popodnevnog sunca divlje raspucano kamenje vrha, sve nas je obuzeo neki topli osjećaj sreće i ponosa, neki osjećaj koji nikad ne će moći opisati.

Izvalili smo se na kamenje, popušili sve što smo imali i smotali užeta. Još jedan pogled duboko dolje u Mratinje, ugovorena tri pobjedonosna pokliča i zatim silaz strmim padinama prema jugu. Bila nam je potrebna velika žurba, da se barem uspijemo prije noći sastati sa drugovima, koji su prenijeli sve svoje i naše preostale stvari preko napornih uspona kroz Presjeku pod Komove. Trčimo niz padinu, zaobilazimo vrtače i vrhove, skačemo preko škrapa. Već se dozivamo sa drugovima i vidimo ih na sedlu kako nam dolaze u susret. Prišli smo k njima nekako bojažljivo, skoro kao krivci. No oni su nas dočekali veseli, sa stotinu pitanja. Osjećao sam neizmjerno zadovoljstvo, kad sam ih gledao kako sa iskrenom radošću primaju naše izvještaje, kako se uživljuju u sve one uzbudljive momente sa uspona.

Bila je mrkla noć kad smo se spustili na Trnovačko jezero. Površina vode srebrno se mreškala od toplog južnog povjetara.

*

Sad već tri dana pada kiša i mi sjedimo oko vatre u kolibi, svaki sa svojim mislima i sjećanjima. Dojmovi su još svježi i jasni, i ja ih bilježim i sređujem makar znam da i bez toga ne bi izblijedjeli. Ono što čovjek jedamput doživi u stijeni ne zaboravlja nikada.

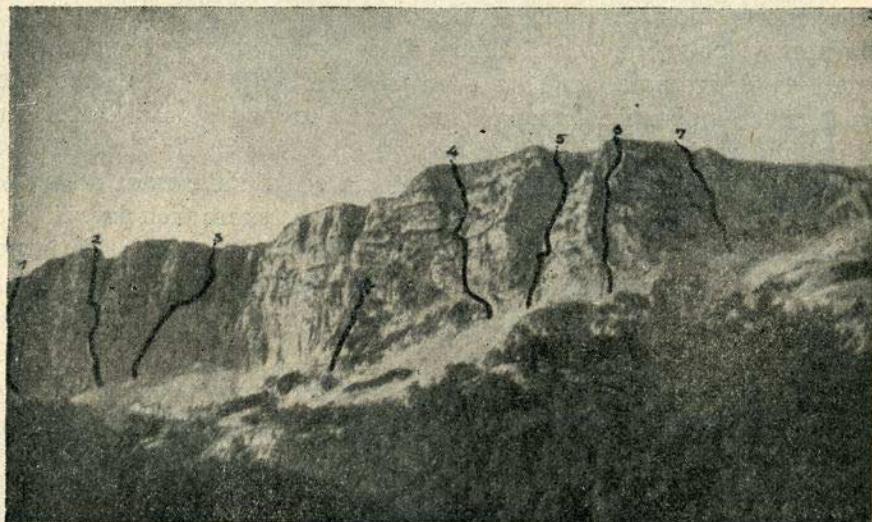

Tehnički opisi penjačkih uspona u masivu Čvrsnice

Sjeverna stijena Pešti-brda

1. Prvi uspon izveli su Slavko Brezovečki i Franjo Šaško 20. VIII. 1941.

Ulez u krajnjem istočnom dijelu stijene kod malog snježišta. Po desnom boku prostranog žlijeba gore (oko 40 m), a zatim u sam žlijeb do crvenih stijena. Zaobići te stijene u desno, i opet u žlijeb, te dalje do mjesta gdje se

Pešti-brdo: Smjerovi uspona

Foto: Z. Ceraj

on razdvaja u dva kraka. Kratkom prijećnicom u desno, te nastaviti u produljenje glavnog žlijeba, pa njegovim lijevim bokom do ispranih stijena i preko njih na rub stijene.

Trajanje uspona 2 sata. Srednje teško. Orientacija jednostavna.

2. Prvi uspon izveli Marijan Dragman i Krešo Mihaljević 20. VIII. 1941.

Ulez je na lijevo od kosoga žlijeba u srednjem dijelu stijene kod maloga snijega po eksponiranoj stijeni (klin). Odavle po raspucaloj i zelenilom obrasloj stijeni do vodoravne ploče. Od te ploče desno u mali kamin, pa iz njega pod okomitu ploču (klin). Preko ploče lijevo na policu i odavde u veliku jamu. Iz jame policom u lijevo (cca 5 m), a zatim ravno gore na velike ploče. Sa tih ploča u jarugu pod strop, koji zaobići lijevo i dalje jarugom do drugog stropa. Takoder zaobići lijevo, na lijepu prečnicu sa prevjesom (2 kline). Preko prevjesa u jarugu i dalje do snijega; zatim u lijevu jarugu. Iz nje lijevo na stijenu, te preko nje desno izbivši na lijevi bok glavne jaruge, pa kroz klekovicu na sam vrh.

Trajanje uspona 2^{1/2} sata. Teško. Orijentacija jednostavna. Klinovi.

3. Prvi uspon izveli Slavko Brezovečki i Zdravko Ceraj 18. VIII. 1941.

Ulez u markantan kosi žlijeb, koji ide od lijeva na desno prema gore (dobro vidljiv sa kuće pod Velikim Vilincem). Po žlijebu do crvene stijene koja čini strmi žlijeb. Kroz taj žlijeb na dobro osiguravalište, te po čvrstoj stijeni na zeleno obraslu policu i njome desno u ogromnu jarugu. Padajuće kamenje! Po jaruzi u desni odvojak do nadsvođene police. Od police nešto u desno i strmo gore, pa preko kratke strmine na zeleno obraslu gredinu i kroz zatvorenu jarugu preko kratkih i glatkih stijena na rub.

Trajanje uspona 3 sata. Teško.

4. Prvi uspon izveli Dragan Horvat, Ivan Bumba i Krešo Mihaljević 13.

VIII. 1941.

Ulez u stijenu iznad malog snježnog jezika, koji leži pod grebenom koji se spaja sa glavnim vrhom. Ravnogore po dobro raščlanjenoj stijeni do jaruge, i dalje njom preko prevjesnog skoka (klin), pa na lijevo pod klekovinu. Kroz muniku gore do travnate police, te po njoj par metara u desno, i onda rascijepom u lijevo po travom obrasloj stijeni do sastava dviju jaruga. Lijevom jarugom do prevjesa, a zatim priječenje u desno na policu. Sa gornjeg lijevog dijela police ući u jarugu i njome do mjesta gdje se ona zatvara. Na desno u glatku položenu ploču i njenim gornjim lijevim rubom na malo točilo, te plitkom jarugom kroz mali koso položeni dimnjak na rub stijene.

Trajanje uspona 2 sata. Srednje teško.

5. Prvi uspon izveli Emil Laszowski i Pavao Halavanja 20. VIII. 1941.

Ulez nešto desno od malog snježnog jezika (pod br. 4) u široki žlijeb, pa njegovom desnom stranom gore, do prevjesa. Zaobići desno gore u stijenu (klin) i zatim lijevo natrag u žlijeb. Drugi strop zaobići lijevo, a zatim desno i opet u žlijeb. Prije velikog točila lijevo u otvorenu stijenu na sam glavni vrh.

Trajanje uspona 2 sata. Srednje teško.

6. Prvi uspon izveli Drago Horvat, Ivan Bumba i Zdravko Ceraj 20. VIII. 1941.

Ulez u plitki žlijeb preko otvorene i eksponirane stijene kod najzapadnijeg snježišta. Po tom žlijebu ravno gore do male police gdje se na desno otvara velika jaruga. Prijelaz u lijevo na malu policu (kamena piramida) te odavde kroz kratke kamine uz klekovicom obrasli brid i po njemu na rub stijene.

Trajanje uspona 2 sata. Srednje teško.

7. Prvi uspon izveli Ivo Gropuzzo i Edvin Rakoš 15. VIII. 1948.

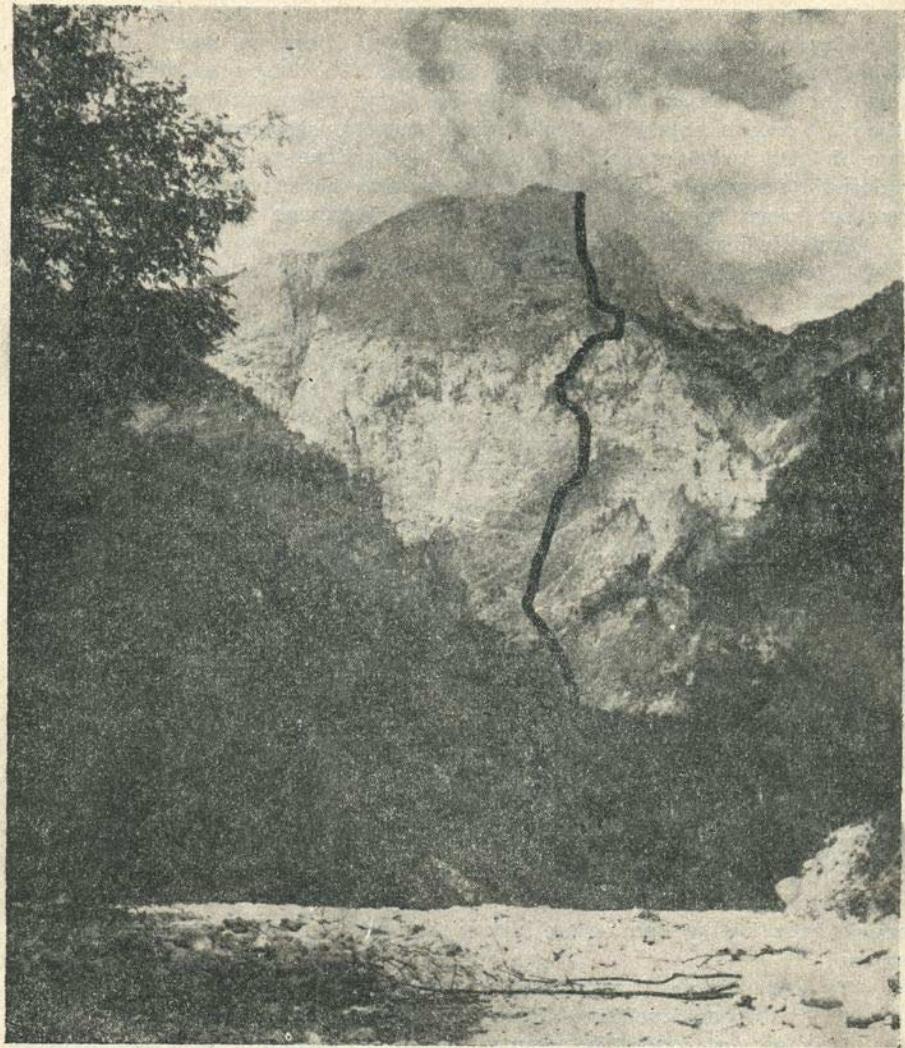
Ulez na desno od 6 u ogromnu jarugu te njenim lijevim rubom preko glatkih stijena desno u jarugu pod skok. Prijeti skok sa desne strane te prijeći u lijevo, pa gore do ogromnog kamena koji zatvara jarugu. (Vidi se iz kuće pod Velikim Vilincem). Lijevo od kamena po neizrazitom žlijebu, pa preko nekoliko kratkih bridova na rub stijene.

Trajanje uspona 2^{1/2} sata. Srednje teško, mjestimično teško.

Jugoistočna stijena Velikog Kuka

Prvi uspon izveli Slavko Brezovečki i Marijan Dragman 8. i 9. VIII. 1939.

Iz Radave (Diva Grabovica) koritom potoka Zakamenice do ulaza u jugoistočnu stijenu Velikog Kuka (kamena piramida). Preko ispranih pločastih stijena do njihova završetka, odakle kroz široki strmi i kršljivi žlijeb u lijevo

Jugoistočna stijena Velikog Kuka — Smjer: M. Dragman-S. Brezovečki

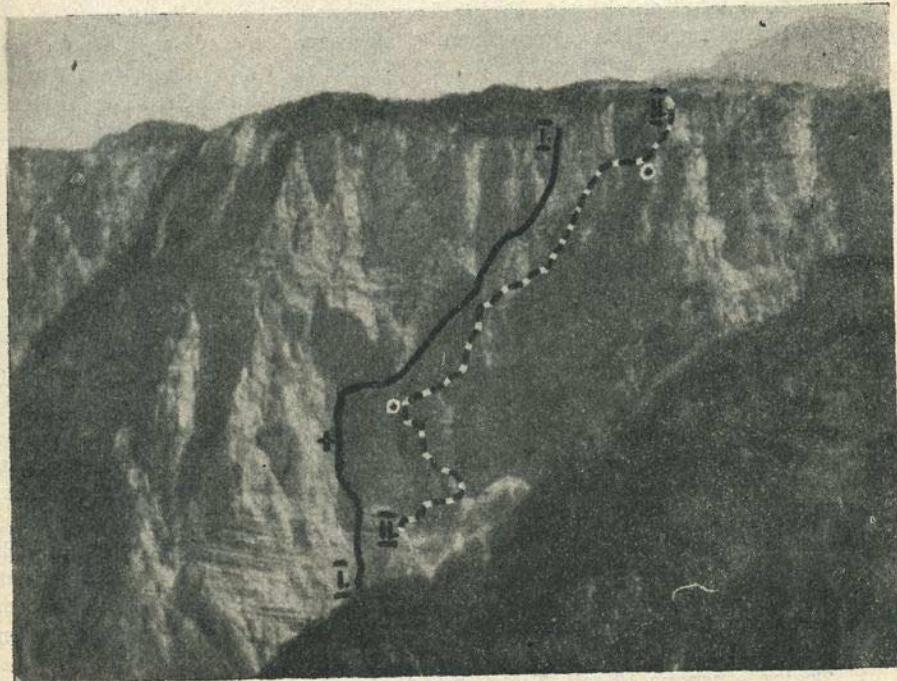
Foto: M. Dragman

pod prevjes. Iznad prevjesa desno na polici nagnutu 50° , a široku 1 m. Iznad police u okomitu stijenu po neizrazitim policama (orientacija: stabalca borića). Iznad prvih stabalaca dva teška mjesta (vanredno teško, klinovi) na polici (kamena piramida), te desno do grebena koji je prema gore obrastao borom, te njime u žlijeb (kamena piramida). Odavle u lijevo obišavši toranj toga grebena u strmi i plitki žlijeb, te njime do prevjesa. Preko prevjesa (skrajne teško) do prvih borića (bivak). Priječenje pokudesno po obrasлом grebenu (orientirati se u smjeru vrha Velikog Kuka), do vrlo trošne blago

nagnute stijene. Prepriječivši stijenu, dalje desnim rubom grebena, pa zatim lijevim bokom do sedla. Sa sedla 80 m u desno u malenu kotlinu zatvorenu glatkim stijenama, preko njih u izraziti kamin i na sam vrh.

Visina 1350 m. Trajanje uspona 22 sata. Skrajnje teško i naporno. Stijena se može prepenjati za cca 10 cati.

Sjeverna stijena Merića Kuka

Sjeverna stijena Merića Kuka

I. smjer: M. Dragman-E. Laszowski — II. smjer: S. Brezovečki-Z. Ceraj

Foto: M. Dragman

1. Prvi uspon izveli Marijan Dragman i Emil Laszowski 16. i 17. VIII. 1941. Dolinom Radave lovačkim putem na lijevoj strani, a zatim bez puta do male sipine (centralni dio stijene). S obje strane točila žlijebovi. Ulaz u jako raščlanjene ploče i zatim okomito pod bor. Dalje desno u priječnicu (3 m) i koso gore do ljeske, te njenim desnim rubom preko prevjesa u raščlanjen dijelu pod rupu (vide se iz doline). Desno u crvenu rupu, te pomoću klinova desno i gore (20 m), priječnica (25 m) u lijevo nad crvenu rupu. Na vrh piramide i preko malog trbuha na široku policu, zatim okomito gore (5 m) do ploča. Rubom na vrh koji završava obraslim plohom sa borom (vidi se iz doline). Silaz u žlijeb. Prijeći točilo, te zaobići drugo rebro i u veliki žlijeb. Desnim krajem žlijeba do kraja, pa u desno preko sivih blokova na sam vrh.

Trajanje uspona 19 sati. Skrajnje teško i ispostavljeno. (U stijeni ostalo 18 klinova).

2. Prvi uspon izveli Slavko Brezovečki i Zdravko Ceraj 13. do 15. VIII. 1941.

Putem kao pod br. 1. do centralnog dijela stijene zatim preko točila podno obraslog stupa ući u glatke i strme ploče. Ploče obići desno u 50 m dugoj priječnici, te poludesno po kršljivoj stijeni oko strmog ruba u ogroman kotao zasut kamenjem. Kroz kotao do stropova, te po uskoj polici zaviti u lijevo preko brida (kamena piramida). Sada gore po obrasloj stijeni (oko 60 m), te priječnicom u lijevo (30 m, klinovi), preko strme stijene (klinovi) u prostranu udubinu (bivak). Priječnicom desno (40 m) do plitkog i strmog žlijeba. Preko tog žlijeba (klinovi, zamke) na razveden obrašten dio poludesno do drugog žlijeba u strmom tornju. Po žlijebu (serija klinova) gore i zatim obišavši u teškoj priječnici bok strmog i obraslog grebena ući u lijevi ogranač jaruge. Obići desni bok jaruge i spustiti se u prostraniju jarugu, te na njenom koritu i desnom boku na policu (bivak). Iznad police (8 m) priječnica u lijevo (40 m) u uzani žlijeb te po njemu (150 m) na sam rub stijene.

Trajanje uspona 26 sati. Skrajnje teško i naporno. Visina cca 1000 m. Za slijedeće penjače jedan bivak potreban.

O klanica (južna stijena)

Prvi uspon izveli Ivo Gropuzzo, Drago Kivač i Mirko Zgaga 10. i 11. VIII. 1948.

Iz Doljana lijevom obalom potoka do drugog jezika točila sa desne strane. Ulaz u desno od korita žlijeba te po lakom terenu gore, a zatim u desno na rebro. Po izrazitim policama prijeći u desno do police sa obrasom crnogoricom, te dalje do velikog stabla (bivak). Ravno gore po lakom terenu do vrlo teške pukotine (8 m). Preko nje i zatim u lijevo pa preko prevjesnih stijena do široke police. Desno gore (klinovi, zamke) do glatke ploče, prijelaz u desno (3 m) do grma. Dalje do slijedećeg grma te desno plitkim žlijebom pa preko okomite pukotine na polici. Od nje preko prevjesa na lakši teren i na sam vrh.

Trajanje uspona 16 sati. Teško, mjestimično vrlo teško. Visina oko 500 m. Vrijeme penjanja za slijedeće penjače 6 sati.

V I J E S T I

DUBROVNIK

Nakon primljene dotacije od Planinarskog saveza Jugoslavije primilo se članstvo Planinarskog društva u Dubrovniku svojski posla oko obnove doma na Vrbanji (Orjen). Uz veliku pomoć državnih privrednih poduzeća i narodne vlasti izvršeni su

zamašni stolarski, zidarski i kovački radovi, tako da će dom biti uskoro osposobljen da u njemu nadu zakloništa naši planinari i smučari.

Potrebno je svestrano pomoći marljive dubrovačke planinare, da svoje djelo završe sa uspjehom i na dobro naše socijalističke zajednice.

SARAJEVO

Planinarski savez NR Bosne i Hercegovine izdaje bilten pod naslovom »Planinar«. Već se iz drugog broja vidi, da se planinarstvo u Bosni i Hercegovini razvija silnim zamahom i novim poletom.

narske kuće na Svatovcu kod Lukavca, Alpinistički kurs Planinarskog saveza Jugoslavije na Prenj-planini, Iz »Jahorine« — detalji iz rada P. D. Jahorina i izvještaj o nesreći na Prenj-planini, kad su dne 17. VIII. o. g. u nenadanoj vijavici

Planinarska kuća »Bjelašnice« na Hrasničkom Stanu (1315 m) kod Sarajeva

Foto: Ing. R. Štefanović

U sadržaju se ističu članak Dušana Ljubojevića »Tragom V. ofanzive« i stručni članak ing. R. Stefanovića »Označavanje planinarskih putova«. Osim ovoga donosi ovaj broj »Planinara« slijedeće:

Iz uredništva — U čemu je planinarstvo, Upoznavanje planina NR Srbije, Otvorenje planinarske kuće na Hrasničkom stanu, Osnivanje alpinističkih sekcija u planinarskim društvima, Markiranje putova na Durmitoru, Sa otvorenja »Vojkove koće« na Nanosu kod Postojne, Podaci o radu društava sa planom rada za IV. tromjesečje, Otvorenje plani-

smrtno stradale Ada Modić i Marija Hribar, planinarke iz Kranja. Obe su se planinarke smrzle u nevremenu, dok su njihovog pratioca, studenta agronomije Ismeta Čatrnju, pronašli šumski radnici u teškom stanju dne 20. VIII. i otpremili ga u mostarsku bolnicu.

NOVA PLANINARSKA KUĆA KOD SARAJEVA

Početkom septembra sarajevski planinari imali su jedno lijepo slavlje: Planinarsko društvo »Bjelašnica«

otvorilo je svoju novu planinarsku kuću na Hrasničkom Stanu, na planini Igman kod Sarajeva, na visini od 1315 metara. Time je planina Bjelašnica dobila još jedan objekat koji popunjava njenu mrežu planinarskih komunikacija i skloništa. Bjelašnica, sa svojim 2060 metara visokim vrhom, jedna je od značajnijih planina među impozantnim bosanskim gorama.

Za godinu dana svoga postojanja sarajevsko društvo planinara »Bjelašnica« otvorilo je dvije planinarske kuće, a još tri se dovršavaju i bit će otvorene do zime. Sve ove kuće nalaze se na planini Bjelašnici i njenom predgorju i ograncima Igmanu i Hranisavi, tako da bosanski planinari dobijaju jedan veliki kompleks između Bosne i Hercegovine, dobro planinarski obraden.

No najznačajnije kod ove djetalnosti sarajevskih planinara svakako jest da su sve ove kuće podignute s vrlo malo novčanih sredstava velikim dijelom trudom samih članova. Radnici iz nekoliko velikih ustanova u Sarajevu, naročito iz Glavne željezničke radionice, članovi društva »Bjelašnica«, subotom su, poslije napornog rada, odlazili na svoju omiljenu planinu i tamo dobrovoljnim radom gradili kuće, markirali puteve i tako, podižeći i šireći planinarstvo, gradili ljepšu budućnost za sebe, svoje drugove i svoju djecu.

Na svečanom otvorenju kuće na Hrasničkom Stanu, naročito je podvučeno da ovakav rad najbolje osvjetljava i lik novog planinara — čovjeka nove socijalističke Jugoslavije. Graditeljima je time odato puno priznanje.

Nova kuća ima prizemlje i sprat. U prizemlju je kuhinja, blagovaonica i stan za čuvara, a na spratu spašavonice sa trideset kreveta.

Ing. R. Stefanović

OTVORENJE PLANINARSKOG DOMA NA PETEHOVCU*

Planinarsko društvo Delnice imalo je dne 2. X. o. g. svoj veliki i radoštan dan. Toga dana je na svečan način otvoren planinarski dom na Petehovcu, uz prisustvovanje velikog broja planinara i skijaša. Bili su prisutni delegati Planinarskog saveza Hrvatske, Fisah-a, planinarskih društava iz Zagreba, Rijeke, Karlovca i Osijeka, te grupe planinara iz tih mjesta. Prisustvovali su također predstavnici narodne vlasti, omladine i masovnih organizacija.

Prisutne je pozdravio predsjednik društva mr. ph. Makso Jelinek, a tajnik društva Anton Majnarić iznio je momente, koji su delničkim planinarima dali snage i volje da izgrade taj dom.

Dom je izgrađen za nepunu godinu dana, uz najveće zalaganje članova društva, među kojima su se neki osobito istakli. Punu pomoći i podršku dali su organi narodne vlasti, sindikat, masovne organizacije i poduzeća. Članovi društva dali su 4858 dobrovoljnih radnih sati. Sav potrebni građevni materijal izvukao je sa volovskom zapregom do mjesta gradnje 79-godišnji starac Matija Andlar zvanji Pope.

Izgradnjom ovoga doma još jače se zacrtava smjer i pravac razvitka privrede ovoga kraja. Oni treba da do krajnjih granica koriste sve mogućnosti, koje se ukazuju razvitku turizma i ugostiteljstva.

Dr. T.

* Slika planinarske kuće na Petehovcu nalazi se u broju 5. »Naše planine«, str. 159.